

Nazwa przedmiotu	Historia filozofii średniowiecznej	
Nazwa jednostki prowadzącej przedmiot	IF, Zakład Historii Filozofii	
Kod przedmiotu		
Studia		
Kierunek studiów	Poziom kształcenia	Forma studiów
Filozofia	Studia pierwszego stopnia	Stacjonarne
Rodzaj przedmiotu	Podstawowy	
Rok i semestr studiów	Rok I, semestr II	
Imię i nazwisko koordynatora przedmiotu		
Imię i nazwisko osoby prowadzącej (osób prowadzących) zajęcia z przedmiotu		
Cele zajęć z przedmiotu		
<p>Wykłady mają na celu zapoznanie studentów z historią filozofii średniowiecznej, głównymi współczesnymi paradygmatami interpretacyjnymi oraz najważniejszymi opracowaniami dotyczącymi średniowiecznej filozofii. Zadaniem wykładów jest również uświadomienie studentom dystansu kulturowego dzielącego współczesność od średniowiecza. Jej widocznymi symptomami jest: odmienność systemów wartości, samo rozumienie filozofii, różnice światopoglądowe dotyczące odmiennego widzenia człowieka, świata i Boga.</p> <p>Celem ćwiczeń jest wykształcenie umiejętności: czytania, interpretowania i analizowania tekstów źródłowych oraz opracowań dotyczących filozofii średniowiecznej, formułowania własnego stanowiska i jego uzasadniania, dyskusowania z innymi stanowiskami.</p>		
Wymagania wstępne	Student powinien dysponować humanistyczną i szczegółową wiedzą na poziomie liceum a także prezentować umiejętność pracy z tekstem literackim i naukowym.	
Efekty kształcenia	<p>Wiedza:</p> <p>1/ ma podstawową wiedzę o miejscu i znaczeniu filozofii średniowiecznej w relacji do nauk oraz o specyfice przedmiotowej i metodologicznej filozofii tego okresu (K_W02)</p> <p>2/ zna podstawową terminologię filozoficzną odnoszącą się do filozofii średniowiecznej w języku polskim (K_W03)</p> <p>3/ zna i rozumie historyczny charakter kształtowania się idei filozoficznych w średniowieczu (K_W09)</p> <p>4/ zna idee i argumenty wybranych klasycznych autorów filozoficznych na podstawie samodzielnej lektury ich pism (K_W10)</p> <p>Umiejętności:</p> <p>1/ czyta i interpretuje tekst filozoficzny (K_U03)</p> <p>2/ poprawnie stosuje poznaną terminologię filozoficzną (K_U05)</p> <p>3/ analizuje argumenty filozoficzne, identyfikuje ich kluczowe tezy i założenia (K_U07)</p> <p>4/ wykrywa proste zależności między kształtowaniem się idei filozoficznych a procesami społecznymi i kulturalnymi (K-U12)</p> <p>Kompetencje społeczne:</p> <p>zna zakres posiadanej przez siebie wiedzy i posiadanych umiejętności, rozumie potrzebę ciągłego dokształcania się i rozwoju zawodowego (K_KO1)</p> <p>2/ jest otwarty na nowe idee i gotów do zmiany opinii w świetle dostępnych danych i argumentów (K_KO2)</p>	

Forma(y) zajęć, liczba realizowanych godzin i sposób ich realizacji	
Wykład – 30 godz.; ćwiczenia audytoryjne – 30 godz.; realizowane w pomieszczeniach dydaktycznych UR	
Treści programowe	
<p>A/ problematyka wykładów:</p> <p>W. 1. Zagadnienia wstępne. Propozycja literatury dotyczącej prezentowanej w wykładzie tematyki. W ramach wykładu wstępnego przedstawione zostaną różne propozycje periodyzacji średniowiecza oraz kontrowersje związane z epoką. Chodzi tu przede wszystkim o niezwykle mocno zakorzeniony mit tzw. „ciemnego średniowiecza” oraz o częste negowanie samego faktu istnienia wówczas dociekań stricte filozoficznych ze względu na ich podporządkowanie teologii i religii. Pojawia się tu również podstawowe informacje o współczesnej mediewistyce i jej roli w odkrywaniu prawdy o średniowieczu.</p> <p>W. 2. Podstawowe struktury myślenia greckiego i chrześcijańskiego. Starożytność zainicjowała niemal wszystkie wątki dociekań filozofii europejskiej. Średniowiecze korzystało z tych osiągnięć, ale między myśleniem starożytnych a postawą ludzi średniowiecza zachodzi jednak zasadnicza różnica, podobnie jak różni się później filozofia scholastyczna od filozofii epoki Renesansu. W średniowieczu, w odróżnieniu od starożytności, konieczność przestała być immanentną siłą świata, lecz transcendentnym i osobowym absolutem, jednostka staje się ważniejsza od ogółu i gatunku. Intelktualizm zastąpiono woluntaryzmem. Grecy nie znali też pojęcia bytu całkowicie transcendentnego wobec świata; pojęcie absolutu było więc tu zupełnie odmienne od dotychczasowego. Uwidacznia się to szczególnie w teorii „creationis ex nihilo”.</p> <p>W. 3. Myśl filozoficzna wczesnego chrześcijaństwa, jej uwarunkowania. Myśl filozoficzna wczesnego chrześcijaństwa, podobnie zresztą jak w każdej innej epoce, za swój punkt odniesienia uznawała przede wszystkim Biblię, zwłaszcza Nowy Testament, która to księga choć nie jest dziełem filozoficznym, lecz zawiera w sobie określony sposób widzenia świata, człowieka i Boga. Bogatszą pod względem filozoficznym refleksję dostrzec można w dziełach św. Pawła. Za pierwszych zaś filozofów odwołujących się do chrześcijaństwa uznać zaś należy św. Justyna oraz św. Klemensa Aleksandryjskiego. Należy także podkreślić, iż starożytna myśl chrześcijańska rozwijała się w kontekście niebezpiecznych dla niej wpływów manicheizmu oraz gnozy.</p> <p>W. 4. Starożytna myśl chrześcijańska wobec dziedzictwa myśli starożytnej. Pierwsze wieki współistnienia chrześcijaństwa oraz myśli starożytnej, ujmowanej zresztą w całym kontekście funkcjonowania cesarstwa Rzymskiego cechowało wzajemne niezrozumienie, niechęć, a nawet wrogość. Zarówno wpływowi ojcowie Kościoła, jak i przedstawiciele świata filozofii starożytnej (jak np. Celsus) wysuwali przeciwko sobie ostre zarzuty. Ten kontekst wyraźnego konfliktu, z biegiem lat zmierzającego jednak do dialogu dobrze odzwierciedla postawa Tertuliana i Orygenesa.</p>	

W. 5. Przełomowy charakter filozofii św. Augustyna.

Myśl św. Augustyna uznać można bez wątplenia za jedną z najbardziej wpływowych w dziejach filozofii. Obok geniuszu jego refleksji nie przeszedł obojętnie właściwie żaden liczący się myśliciel. Za zasadniczy należy uznać przede wszystkim jego wkład w kształtowanie się myśli chrześcijańskiej, dla której wciąż wydaje się stanowić największy autorytet. Jego przekonanie o możliwości pogodzenia rozumu i wiary, przy zachowaniu oczywiście wiodącej pozycji tego drugiego czynnika wyznaczyło średniowieczu charakter ówczesnego filozofowania. Jego pełna ekspresji i niezwykle bogata twórczość, poruszająca niemal wszystkie problemy filozoficzne, w której stawiał mnóstwo ważnych pytań (na które nie zawsze znajdował odpowiedzi), wciąż budzi zaciekawienie. Filozofię dla Augustyna stanowi nie teoretyczne dociekanie nad światem i człowiekiem, lecz dążenie do osiągnięcia szczęśliwego życia: *Nie dla innego powodu człowiek filozofuje po to, by być szczęśliwym*. Szczęście, by mogło zadowolić człowieka, musi jednak być pełne i trwałe; musi zatem być najwyższym dobrem. A takim dobrem jest tylko Bóg

W. 6. Filozofia u schyłku starożytności – V-VI wiek.

Najważniejszym myślicielem tego okresu był Boecjusz, którego Grabmann nazywa ostatnim rzymianinem i pierwszym scholastykiem. Jego celem było dwojakie pośrednictwo: zaznajomienie z dorobkiem greckim Zachodu (latynizacja), czemu miała służyć jego praca translatorska – chciał przełożyć Platona i Arystotelesa. Boecjusz chciał też pośredniczyć między stanowiskami filozoficznymi, zamierzał znaleźć wspólną płaszczyznę między filozofią Platona i Arystotelesa. Boecjusz dostarczył wiele bodźców filozofii średniowiecznej, zwłaszcza, co do terminologii. Innym ważnym myślicielem tego okresu był Pseudo-Dionizy Areopagita, którego dzieła mają ogromne znaczenie dla teologii i filozofii średniowiecznej, i to pomimo tego, że nie sposób do dziś ustalić ich prawdziwego autora. Nowsze badania jego dzieło umieszczają na przełomie V i VI wieku, na terenie Syrii. Widać tu wpływy neoplatonizmu i platonizmu chrześcijańskiego.

W. 7. Symptomy odrodzenia myśli filozoficznej w VIII wieku.

Po wyraźnym kryzysie filozofii, związanym z kryzysem całej kultury europejskiej, w wiekach VI-VIII, na przełomie VIII i IX wieku ma miejsce tzw. renesans karoliński. Z inspiracji cesarza Karola Wielkiego, dzięki działalności licznych uczonych, Europa zaczyna wydobywać się katastrofalnego stanu kultury i edukacji. Najśłynniejszymi spośród tych uczonych byli: Alkuin z Yorku, Beda, Egbert, Hraban Maur. Jednym z najbardziej godnych uwagi zjawisk IX wieku jest system filozoficzny Jana Szkota Eriugeny, który jawi się jako coś zupełnie wówczas wyjątkowego. Jego *De divisione naturae* pozwala na obcowanie z żywym, głębokim i oryginalnym umysłem. Dzieło to nie jest łatwe do zinterpretowania, ponieważ podjęta przezeń próba wyrażenia nauki chrześcijańskiej oraz filozoficznej doktryny Augustyna zgodnie ze sposobem ich rozumienia przez Pseudo-Dionizego i filozofię neoplatońską dopuszcza pytanie, czy Jan Szkot był ortodoksyjnym chrześcijaninem, czy też zbliżył się niemal do panteizmu.

W. 8. Początki myśli scholastycznej.

W ramach wprowadzenia do zgłębiania tajników myśli scholastycznej zostaną przedstawione główne założenia scholastyki, takiej jak: rola autorytetu, ranga tekstu, czy rodzaje filozoficznej literatury średniowiecznej. Zostanie tu również ukazana zasadnicza funkcja, jaką w rozwoju scholastyki odegrały zakładane wówczas uniwersytetu. Cel funkcjonowania scholastyki wyznacza *credo ut intelligam* św. Anzelma, które oznacza zastosowanie dialektyki (rozumowania) do dogmatów wiary nie tyle po to by pozbawić je tajemnicy, ale by je przeniknąć, rozwinąć i poznać tkwiące w nich implikacje w tej mierze, w jakiej to jest możliwe dla rozumu ludzkiego. Nie wolno zarazem zapominać, że w obrębie myślenia średniowiecznego jest miejsce zarówno dla dialektycznie usposobionego Abelarda, jak i mistyka Bernarda z Clairvaux, który zwalczając za „racjonalizm” tego pierwszego sam świetnie posługiwał się rozumem.

W. 9. Charakterystyka myśli filozoficznej szkoły w Chartres i opactwie św. Wiktora.

Rozwój i dynamika życia intelektualnego w XII wieku znalazły swój wyraz w coraz wyraźniejszej dominacji Uniwersytetu paryskiego, ale to oznacza wcale, że nie kwitły również szkoły regionalne. Prężność życia i interesów lokalnych stanowiła bowiem w okresie

średniowiecza uzupełniającą cechą do międzynarodowego charakteru życia religijnego i intelektualnego. Jedną z najlepiej się rozwijających i interesujących szkół lokalnych w XII wieku była Szkoła w Chartres, w której na znaczeniu zaczęły zyskiwać pewne elementy doktryny Arystotelesa, chociaż wiązały się bardzo ściśle z domieszką platonizmu. W szkole tej kwitły również studia humanistyczne. Natomiast Opactwo pod wezwaniem Wiktora, leżące poza murami Paryża, należało do kanoników regularnych Augustyna, a szkoła zawdzięcza swoją sławę dziełu dwóch ludzi Hugona i Ryszarda ze św. Wiktora.

W. 10. Charakterystyka myśli arabskiej w kontekście jej wpływu na scholastykę.

Pełne zrozumienie polemik toczonych przez Tomasza i innych filozofów, jest trudne bez pobieżnej choćby znajomości średniowiecznej filozofii arabskiej i żydowskiej. W Paryżu powstała szkoła filozofów, którzy utrzymywali, iż reprezentują integralny arystotelizm, zaś główną postacią tej szkoły był głośny przeciwnik Tomasza - Siger z Brabantu. Myśliciele Ci, uważający siebie samych za autentycznych arystotelików, przez autentyczny arystotelizm uważali system Arystotelesa w interpretacji Awerroesa, *par excellence* Komentatora. Chcąc więc zrozumieć tę szkołę i toczące się w Paryżu spory, należy wiedzieć jakie miejsce w historii filozofii zajmuje Awerroes i jaka jest jego nauka. Nie wolno też zapominać o dobrej znajomości wśród scholastyków myśli Avicenny, twórcy systemu scholastyki w świecie islamu. Filozofia arabska wiązała się z filozofią chrześcijaństwa także dlatego, że to właśnie syryjscy chrześcijanie pierwsi przetłumaczyli Arystotelesa i innych filozofów starożytnych na arabski.

W. 11. Filozofia św. Bonawentury.

Złoty wiek scholastyki – XIII, podobnie zresztą jak i późniejsze, w dużej mierze wypełniony jest sporem, często bardzo ostrym, pomiędzy szkołą franciszkańską i dominikańską, przede wszystkim dotyczący recepcji myśli arystotelesowskiej. Za głównego myśliciela tej pierwszej orientacji uznać należy bez wątplenia św. Bonawenturę, który całkowicie się zgadzał z duchem Franciszka, uważając zjednoczenie z Bogiem za najważniejszy cel życia człowieka, ale w pełni zdawał sobie sprawę z faktu, że trudno byłoby to osiągnąć bez poznania Boga i stworzeń Bożych, Z niechęcią i nieufnością odnosił się do metafizyki Arystotelesa, w której nie było miejsca na osobowe zjednoczenie z Bogiem i na Chrystusa. Bonawentura wcale nie odrzucał jednak Arystotelesa, którego cenił jako filozofa przyrody. Z punktu widzenia XIII wieku zatem system Bonawentury był nowoczesnym augustynizmem - rozwiniętym w ciągu stuleci i przemyślanym w odniesieniu do arystotelizmu.

W. 12. Filozofia św. Tomasza z Akwinu.

W przeciwieństwie do szkoły franciszkańskiej, szkoła dominikańska podjęła trud recepcji myśli Arystotelesa do refleksji chrześcijańskiej. Już Albert Wielki, zdawał sobie sprawę, iż nie można ignorować rozwoju arystotelizmu na paryskim wydziale sztuk, szczególnie w sytuacji, gdy te nowe tendencje są źródłem zamieszania i trudności. Przyjmując elementy arystotelesowskie i wcielając je do swojej filozofii, zachował jednak wiele z tradycji augustyńskiej i niearystotelesowskiej, a jego filozofia stanowi etap przejściowy na drodze prowadzącej do pełniejszego wykorzystania arystotelizmu, co było dziełem jego wielkiego ucznia, Tomasza z Akwinu. Tomasz był tym, kto miał wyrazić chrześcijańskie idee w kategoriach arystotelesowskich i kto miał posłużyć się arystotelizmem jako narzędziem teologicznej i filozoficznej analizy oraz syntezy. Jak słusznie zauważa Gilson, dla Tomasza problemem było nie to, w jaki sposób wprowadzić filozofię do teologii, nie niszcząc istoty i natury filozofii, lecz to, w jaki sposób wprowadzić filozofię, nie niszcząc istoty i natury teologii. Teologia zajmuje się tym, co objawione, a objawienie musi pozostać nienaruszone; ale teologia mówi o pewnych prawdach, do których można dojść bez objawienia. Filozofia Tomasza jest realistyczna i konkretna. Akwinata przyjął arystotelesowskie twierdzenie, że metafizyka, zajmuje się bytem jako bytem; ale jest całkowicie jasne, że zadaniem, jakie postawił przed sobą, było wyjaśnienie istniejącego bytu w takim stopniu, w jakim umysł ludzki jest do tego zdolny.

W. 13. Średniowieczne heretyckie nurty myślowe.

Studiowanie średniowiecznych kierunków odchodzących od ortodoksji chrześcijańskiej jest trudne, gdyż występują tu potępiania, prześladowanie ludzi i pism, brakuje także

dokumentów, a świadectwa, którymi dysponujemy często są stronicze, ponieważ pochodzą od przeciwników. Szczególnie zwalczani byli materialści, którzy uważali, że dusza ginie wraz z ciałem. Materialści mieli pozostawać pod wpływem tezy Adelarda z Bath i Wilhelma z Conches, że jeśli wszelka dusza jako zasada życia jest niecielesna, to skoro dusza zwierzęca jest śmiertelna, to i dusza ludzka jest śmiertelna. Amalryk z Bene uważa, iż stworzenia to tylko uzewnętrznione atrybuty Boga, z czego wynika teza o powszechnym i dosłownym ubóstwieniu wszelkiego stworzenia, a nie tylko Chrystusa. każdy człowiek jest częścią Boga. Będąc częścią Boga człowiek jest bezgrzeszny. Ponadto amalrycjanie twierdzili, że nie należy się smucić i odmawiać czegokolwiek naturze.

Dawid z Dinant, odrzucając analogię bytu, musiał dojść do panteizmu, wyrażonego w twierdzeniu, że wszystko, co widzimy jako różnorodne, to przejaw i następstwo jednej niezmiennej i niepodzielnej substancji.

Sekta albigensów, podobnie jak sekta katarów, już w wieku XII rozprzestrzeniła się na południu Francji i we Włoszech. Podstawową doktryną obydwu sekt był dualizm typu manichejskiego, który dotarł do zachodniej Europy poprzez Bizancjum. Istnieją dwie ostateczne Zasady, dobro i zło, z których pierwsza jest przyczyną ducha, natomiast druga jest przyczyną ciała i całej materii.

W. 14. Destrukcja myśli scholastycznej. Wilhelm Ockham, Jan Duns Szkot.

Mimo tego, że Dunst Szkot pod pewnymi względami kontynuował tradycję augustyńsko-franciszkańską, to wpływ arystotelizmu sięgał tu głębiej niż w przypadku filozofii Bonawentury. Jeżeli na szkotyzm spojrzeć jak na etap w rozwoju myśli średniowiecznej, to przyczynił się on do pobudzenia ruchu krytycznego XIV wieku. Kiedy Szkot twierdził, że nie można udowodnić niektórych atrybutów Boga za pomocą rozumu naturalnego, i kiedy negował demonstracyjny charakter argumentów przemawiających za nieśmiertelnością duszy ludzkiej, nie chciał przez to podważać filozofii pozytywnej; ale patrząc na sprawę z czysto historycznego punktu widzenia, krytyka ta w sposób oczywisty otwierała drogę dużo radykalniejszej krytyce ze strony Ockhama.

Ockham stwierdza z kolei, że teologia, skoro brak jej podstawowym twierdzeniom wymaganej rozumiałej dla człowieka oczywistości, nie jest w ścisłym sensie nauką. W ocenie tej nie ma ani deprecjacji teologii, ani próby wyeliminowania filozofii z teologii, jest ona tylko konsekwencją jego pojęcia wiedzy, którego kryterium stanowi oczywistość.

Efektom podstawowej tezy Ockhama - że rzeczywistość właściwa jest jedynie temu, co indywidualne, jest teza, iż terminy to narzędzia, dzięki którym język i myślenie odnoszą się do rzeczywistości pozamyślowej.

Z krytycznego wobec metafizyki stanowiska wynikało przekonanie, iż żaden istniejący porządek nie da się legitymizować założeniami normatywnymi. Ostro krytykował Ockham wszelkie formy klerykalizmu i nadmierne pretensje papieża do władzy świeckiej i wewnątrzkościelnej. Wiemy swej zasadzie ekonomii domagał się redukcji hierarchicznej struktury władzy w obrębie Kościoła.

Od mniej więcej połowy XIV w., gdy mowa o Ockhamie i nauce kierującej się jego wskazaniem, używa się określenia *via moderna*. *Via antiqua* mieści się zaś w tradycji wielkich systemów XIII w. i broni postawy realistycznej, reprezentowanej zwłaszcza przez Alberta Wielkiego, Tomasza z Akwinu, a jeszcze i przez Dunsę Szkota.

W. 15. Charakterystyka scholastyki polskiej i jej osiągnięć.

Dzieje scholastyki polskiej związane są ściśle z powstaniem Akademii Krakowskiej, a zwłaszcza z jej odnowieniem na przełomie XIV i XV wieku. Początkowo dominowały tu nurty *via moderna*, które po połowie XV wieku ustępują *via antiqua*. Warto przy tym podkreślić, że ważną cechą doktrynalną myślicieli krakowskich było poszukiwanie *via communis*. Mimo późnego zaistnienia pierwszego na ziemiach polskich uniwersytetu, poziomem swojej twórczości scholastycy krakowscy nie odbiegali od przedstawicieli innych wszechnic europejskich. Szczególną sławę zyskała zwłaszcza krakowska szkoła astronomiczna, która wydała m. in Kopernika. Na przypomnienie i szczególną uwagę zasługuje też, opracowana przede wszystkim przez Pawła Włodkowica i Stanisława ze Skarbimierza, doktryna *ius gentium*, znacznie wyprzedzającą w czasie europejskie prawa człowieka i narodów.

B/ problematyka ćwiczeń**Ćw.1. Specyfika oraz główne problemy filozofii w wiekach średnich. Analiza tekstu: W. Seńko, *Jak rozumieć filozofię średniowieczną*, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001 (2 godz.)**

Zagadnienie i problem periodyzacji dziejów (renesansowe kategorie podziałów i oceny epok historycznych), granice czasowe średniowiecza i pojawienie się terminu „wieki średnie” – jego rozumienie i określone konotacje; możliwe oceny średniowiecza jako epoki; kulturowe zapośredniczenia i biblijna inspiracja; charakterystyka średniowiecznego sposobu myślenia i jego relacje wobec starożytności oraz renesansu; istota filozofii średniowiecznej a spór o pojęcie „filozofii chrześcijańskiej”; rozumienie zjawiska scholastyki; ówczesna koncepcja filozofii i jej starożytne antecedencje; główne problemy filozofii średniowiecznej: relacja rozumu względem wiary, spór o uniwersalia, zagadnienie Boga, człowieka, natury oraz społeczeństwa.

Ćw.2. Augustyńska koncepcja dobra i zła jako polemika z manicheizmem w traktacie *O naturze dobra* (2 godz.)

Manes i jego dzieło; podstawowy dogmat manicheizmu (dualizm odwiecznie istniejących przeciwstawnych sobie zasad światłości i ciemności); historyczne związki z manicheizmem i sprzeciw Augustyna wobec tezy o istnieniu pierwotnego, substancjalnego zła i złych bytów stworzonych; Bóg jako Najwyższe Dobro i Ostateczna Racja (Miara) wszystkiego; doskonałość Boga; stworzenie „z niczego” a różnica między pochodzeniem „od” Boga i „z” Boga; istnienie a dobro wszelkiego stworzenia; hierarchia dóbr; zło jako brak dobra i naruszenie (zepsucie, szkoda) miary, postaci i porządku; pytanie o pozytywną przyczynę zła; absolutne zło jako nicość i kres istnienia; zło metafizyczne, fizyczne i moralne.

Ćw.3. Antyczna tradycja filozofii jako „sztuki życia” we wczesnośredniowiecznym dziele Boecjusza *O pocieszeniu, jakie daje filozofia* (2 godz.)

Symbolika personifikacji i atrybutów pojawiającej się postaci filozofii; rozpoznanie ówczesnej jej kondycji, diagnoza jej stanu poczynając od jońskich filozofów przyrody; zarzuty wobec filozofii – bunt i bezsilność wobec zła i niezawinionego cierpienia oraz śmierci wybitnych jednostek (postać Sokratesa paradygmatem filozofa); rozpoznanie i diagnoza przyczyn „chorób” duszy – błędne mniemania na temat istoty szczęścia i złudna wartość bogactw, godności, władzy, sławy; natura i istota losu – fortuny (stałość w zmienności); recepta na „wyzdrowienie” a problem istoty prawdziwego szczęścia i jego definicji: doskonałe wszech dóbr posiadanie; szczęście – „twierdza wewnętrzna”; jedność najwyższego dobra; nawiązania do antycznych szkół filozoficznych (IV w. p.n.e.).

Ćw.4. „Mistyka rozumu” i pochwała wartości poznawczych w filozofii Avicenny – średniowieczna myśl arabska w dobie „renesansu irańskiego”. Analiza metafizycznych treści *Księgi wiedzy* (2 godz.)

Avicenna jako uczonec-encyklopedysta; kulturowa specyfika intelektualnych zapośredniczeń: rola staroorientalnej mistyki i teorii manifestacji, relacja między rozumem/nauką a wiarą/religią; pomiędzy arystotelizmem a neoplatonizmem; cel filozofii; klasyfikacja nauk; status metafizyki i jej przedmiotu: „byt jako taki”; kategoria substancji; fundamentalny podział na istotę (indywidualność) i byt (istnienie); wyróżnienie bytu koniecznego i możliwego; stan bytu możliwego; miejsce i rola materii; pojęcie Bytu Koniecznego – jego specyfika, istota i rola (poznanie, wola, mądrość); koncepcja przyczynowania – emanacja i manifestacja; istota a istnienie w ramach Bytu Koniecznego.

Ćw.5. *Proslogion* Anzelma z Canterbury oraz „ontologiczny dowód” na istnienie Boga, jako egzemplifikacja i konsekwencja sporu o uniwersalia (2 godz.)

Metoda Anzelma; pytanie o racjonalność wiary; porządek istnienia a porządek poznania; pytanie o samą w sobie możliwość uzasadnienia jakiegokolwiek twierdzenia; wymóg empirycznej weryfikowalności a kwestia istnienia inteligibilnego; pojęcie tego, od czego nic większego nie można pomyśleć jako Anzelmiański punkt wyjścia i jego konsekwencje (konieczność istnienia w „rzeczywistości”, wewnętrzna sprzeczność ewentualnego

nieistnienia, niemożliwość pomyślenia nieistnienia takiego bytu); atrybuty Boga (dobroć, łaskawość, miłosierdzie, sprawiedliwość, nieograniczoność – aprzestrzenność, wieczność – aczasowość); odpowiedzi „w imieniu głupiego”.

Ćw.6. Mojżesz Majmonides i mediewistyczna myśl żydowska. Przewodnik błędzących – analiza i interpretacja (2 godz.)

Czym jest filozofia żydowska – spór o istotę (*falsafa* i filozoficzna interpretacja tradycji); tło kulturowe powstania filozofii żydowskiej – rozumienie i interpretacja Objawienia i Tradycji (priorytety i specyficznie judaistyczna perspektywa widzenia tradycyjnych problemów filozoficznych, wpływ arystotelizmu i neoplatonizmu); problematyczność samego określenia „średniowieczna filozofia żydowska”; historia a tradycja; uniwersalizm filozofii a partykularyzm religii; *Przewodnik błędzących* – ogólny zarys i interpretacja (pozorne sprzeczności i dylematy między intelektem a wiarą, problemy hermeneutyczne); Bóg, boskie atrybuty i dowody na istnienie; władanie Boga; stworzenie, wieczność i wyjaśnienie początku świata (nicość, czas); rola prorocтва; problem zła i Bożej opatrności; Majmonides a Tomasz z Akwinu.

Ćw.7. Specyfika średniowiecznej filozofii Szkoły w Chartres. Teodoryka z Chartres i Hugona ze św. Wiktora klasyfikacja nauk oraz struktura filozofii na podstawie fragmentów *Traktatu o dziełach sześciu dni* i *Didascalicon, czyli co i jak czytać* (2 godz.)

Periodyzacja filozofii: status logiki (gramatyka, retoryka, dialektyka), etyki (indywidualna, domowa, społeczna), teorii – filozofii spekulatywnej (fizyka, matematyka, metafizyka – teologia); wzajemna zależność i powiązanie dyscyplin; Teodoryka typologia przyczyn powstania świata – analogia do podziału przyczyn u Stagiryty; kategoria substancji, aktu i możliwości zastosowana do koncepcji kreacji *ex nihilo*; problem „początku”; koncepcja czterech elementów i stworzenia w czasie sześciu dni; antyczne i średniowieczne typy pojmowania świata; materia i byt (istnienie) w alegoriach światła i ciepła.

Trivium i quadrivium; filozofia, jako poszukiwanie mądrości; potrójna funkcja duszy; pochodzenie nauk; czym jest „natura”; podział nauk z wyróżnieniem „mechaniki”.

Ćw.8. Koncepcja jedności wiedzy, roli nauki i rangi metody w wybranych fragmentach *Opus maius* i *Opus tertium* Rogera Bacona (2 godz.)

Program reformy studiów, nauczania i społeczeństwa; refleksja nad wiedzą, jej metodą i celem; prerogatywy wiedzy eksperymentalnej (status metody doświadczalnej); rola nauk spekulatywnych i praktycznych (filozofii moralnej); rola matematyki; zdolność poznania prawdy w perspektywie możliwości umysłu; mądrość i „ukryta” prawda; ogólne przyczyny ludzkiej niewiedzy (analiza jakości wiedzy opartej na: autorytecie, przyzwyczajeniu, opinii tłumu, oraz niebezpieczeństwo zatajania własnej ignorancji wraz z manifestowaniem pozornej mądrości); pytanie o źródła i możliwość ugruntowania wiedzy; nieskończone stopnie prawdy i pewności; świadomość niewiedzy; linearny, kumulatywny paradygmat rozwoju wiedzy.

Ćw.9. A: Mediewistyczna myśl społeczno-polityczna, na podstawie fragmentów *Obrońcy pokoju* Marsyliusza z Padwy (1 godz.)

Od spokoju wewnętrznego do pokoju; wyjaśnienie przyczyn ówczesnych konfliktów społecznych; istota państwa (analogia do żywego organizmu, wzajemna relacja części składowych i ich prawidłowe funkcjonowanie, służba człowiekowi); prawa boskie i prawa ludzkie; tendencje koncyliarystyczne i absolutystyczne.

B: „Filozoficzny projekt” Alberta Wielkiego i koncepcja przyczynowania na podstawie wybranych fragmentów traktatu *O wypływanii bytów mających przyczynę w Pierwszej Przyczynie i o porządku przyczyn* (1 godz.)

Interdyscyplinarne zainteresowania; podział wiedzy – filozofii; platońsko-arystotelesowskie źródła systemu naukowej eksplikacji rzeczywistości bytowej (wychodzenie – urzeczywistnianie – powrót); rzeczywistość jako „dobro” i relacje do Najwyższego Dobra; natura „wypływania”, jako emanacji formy z pierwszego źródła; metafora światła; porządek i hierarchia – stopnie bytu; teoria emanacji oraz istota Pierwszego Bytu, Pierwszego Źródła; wpływanie, jako „napełnianie” i ponowne „przelewanie” się bytu; granica i określenie, jako przyjęcie „bytu” przez „to, co jest” – antycypacja wyróżnienia istoty i istnienia; naturalne

dążenie bytów do Bytu Pierwszego, jako Dobroci i Światła.

Ćw.10. Średniowieczna myśl „antropologiczna” w *Traktacie o człowieku* św. Tomasza z Akwinu (2 godz.)

A: Analiza kwestii 75 *O człowieku złożonym z substancji duchowej i cielesnej – i to najpierw o istocie jego duszy* (1 godz.) Czy dusza ludzka jest ciałem; czy jest czymś samoistnym; czy dusze bezrozumnych zwierząt są samoistne; czy sama dusza jest człowiekiem; czy dusza jest złożona z materii i formy; czy dusza ludzka jest zniszczalna; czy dusza i anioł należą do tego samego gatunku.

B: Analiza kwestii 76 *O połączeniu duszy z ciałem* (1 godz.) Czy zasada działań umysłowych łączy się z ciałem jako jego forma; czy zasada działań umysłowych wielokrotnie się stosownie do mnogości ciał; czy w człowieku poza duszą rozumną są jeszcze inne dusze różniące się wzajemnie w sposób istotny; czy w człowieku poza duszą obdarzoną umysłem jest jeszcze inna forma; czy jest odpowiednie, że dusza ludzka łączy się z takim ciałem, jak ciało ludzkie; czy dusza obdarzona umysłem łączy się z ciałem za pośrednictwem dyspozycji przypadłościowych; czy dusza łączy się z ciałem za pośrednictwem jakiegoś ciała; czy dusza jest cała w każdej części ciała.

Ćw.11. Świętego Tomasza z Akwinu pięć „dowodów” (dróg) na istnienie Boga, na podstawie tekstów źródłowych i komentarza E. Gilson *Elementy filozofii chrześcijańskiej*, oraz E. Gilson, *Tomizm* (2 godz.)

Istnienie Boga nie jest oczywiście samo przez się (przeczenie istnienia Boga, pragnienie szczęścia, fakt istnienia pojęcia Boga, krytyka Anzelmiańskiego „bytu, nad który nic większego nie da się pomyśleć”); czy istnienie Boga można udowodnić? (rozważanie widzialnych rzeczy natury – wnioskowanie „przez skutek”, istnienie Boga jako przedmiot filozoficznego dowodzenia); drogi – argumenty, czy dowody?; struktura dowodu: punkt wyjścia – empirycznie dany fakt, termin średni, ogólne pojęcie Boga; dowód z ruchu; dowód z przyczynowości sprawczej; dowód z przygodności i konieczności; dowód ze stopni doskonałości; dowód z celowości.

Ćw.12. Jana Duns Szkota pytanie o naturę Najwyższej Przyczyny w wybranych fragmentach *Traktatu o Pierwszej Zasadzie – Niezłożoność, nieskończoność i duchowość Pierwszego Bytu* (2 godz.)

Pierwsza Natura jest sama w sobie niezłożona (niezłożoność istotowa Bytu Koniecznego); „doskonałości czyste”, jako przynależne Najwyższej Naturze; Pierwsza Przyczyna Sprawcza jest rozumna (poznanie intelektualne) i posiada wolę (przyczynowanie przygodne, działanie celowe – indeterministyczne, rozumność i wolna wola, istotowa identyczność władzy, natury i przedmiotu); nieskończoność i niepojętość przez to, co skończone (siedem dróg).

Ćw.13. Wilhelma Ockhama elementy metodologii, epistemologii i nowej logiki na podstawie wybranych fragmentów (*Suma logiczna, Prolog do Ordinatio, Czy poznanie intuicyjne może dotyczyć przedmiotu nieistniejącego, O nauce w ogóle, a nauce przyrodniczej w szczególności*) (2 godz.)

Spór o istnienie uniwersaliów i metafora „brzytwy Ockhama”; termin, zdanie, dowód; terminy kategoriałowe i synkategoriałowe; intencja i impozycja; akt pojmowania i akt osądzania; możliwość i niemożliwość poznania oczywistego; poznanie abstrakcyjne i intuicja intelektualna (przedmiot nieistniejący); definicja nauki; przedmiot metafizyki i filozofii przyrody; logika a nauki rzeczywiste; terminy konkretne, abstrakcyjne i synonimiczne; problem przygodności świata i konieczności przyczyny; kwestia absolutności prawdy i przygodności świata; metafizyka i problem „bytu jako bytu”.

Ćw.14. Problematyka teoriopoznawcza w traktacie Mikołaja z Kuzy *O oświeconej niewiedzy* – analiza książki drugiej (2 godz.)

Ograniczenia wnioskowania o jednym, nieskończonym wszechświecie (absolutna równość tego, co Najwyższe, a powszechna różność i różnorodność zjawisk świata, niedokładność sztuki rachunkowej w astronomii, matematyce, muzyce, arytmetyce); nieskończoność negatywna – Absolutnie Największe a nieskończoność prywatywna wszechświata; pochodzenie bytu stworzenia od bytu pierwszego (metafora linii nieskończenie prostej a skończenie krzywej, opozycje: konieczność – przygodność, Bóg – nicność, byt – niebyt, wieczność – czasowość, byt świata jako odbicie); „zwinięcie” jako sposób bycia świata w

ramach Najwyższego i proces „rozwinięcia”; wszechświat jako jedynie „ściągnięte” Najwyższe i odwzorowanie Absolutu; złożoność i stopnie wszechświata; dusza jako forma wszechświata.

Ćw.15. Polska antropologia filozoficzna u schyłku średniowiecza. Analiza wybranych fragmentów rozprawy: K. Bochenek, *Filozofia człowieka w kontekście piętnastowiecznych dyskusji antropologicznych (ciało-dusza)* (2 godz.)

Człowiek w kontekście hierarchicznej wizji rzeczywistości (porównanie z antyczną strukturą świata); możliwość poznania Boga – *visio beatifica* piętnastowiecznych tomistów i „różnica stopnia” według ówczesnych platoników; mit „ciemnego” średniowiecza i jego przyczyny; wobec dylematu: doczesność czy wieczność (życie jako wędrówka – *homo viator, vita activa, vita contemplativa*, świeckość czy sakralność); człowiek pomiędzy stworzeniami nierozumnymi a aniołami (ciało i dusza, człowiek jako mikrokosmos); problem i specyfika statusu kobiety; człowiek jako *imago Dei* (zagadnienie grzechu, pojęcie „obrazu” i „podobieństwa”); analiza poglądów min. Michała Falkenera, Macieja z Łabiszyna, Stanisława z Zawady, Jana z Głogowa, Jana z Kwidzyna, Pawła z Pyskowic, Macieja z Sąspowa, Pawła z Worczyna, Macieja z Łabiszyna.

Suma godzin: 30

Metody dydaktyczne	<p>A/ wykład: wykład z elementami dyskusji B/ ćwiczenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspólna analiza tekstów średniowiecznych - badanie kontekstu pojawienia się i ewolucji treści znaczeń tradycyjnych terminów filozoficznych - indywidualna lektura wybranych dzieł filozofów epoki średniowiecza jako przygotowanie do zajęć - dyskusja w grupie ćwiczeniowej na temat problemów, postaci, wydarzeń i pojęć pojawiających się w analizowanych tekstach - proponowanie możliwości interpretacji wyżej wymienionych kwestii - indywidualna rozmowa w trakcie konsultacji mająca na celu wyjaśnienie ewentualnych kwestii spornych 			
Sposób(y) i forma(y) zaliczenia	<p>A/ wykład: egzamin ustny B/ ćwiczenia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. obecność na zajęciach 2. werbalna aktywność w trakcie dyskusji w grupie ćwiczeniowej 3. podsumowujące semestr pisemne kolokwium końcowe z otwartymi pytaniami i rozwiązywaniem problemów 			
Metody oceny, sposoby weryfikacji zakładanych efektów kształcenia	A/ wykład:			
	Efekt kształcenia	Odniesienie do treści kształcenia realizowanych podczas zajęć	Metody oceny stopnia osiągnięcia założonego efektu	Metody i narzędzia dydaktyczne
Wiedza 1	Odniesienie do W1; ćw. 1	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, kolokwium; Ocena podsumowująca: egzamin	Wykład; indywidualna lektura, analiza tekstów w trakcie ćwiczeń;	

	Wiedza 2, 3, 4	Odniesienie do W1-15; ćw. 2-15	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, kolokwium; Ocena podsumowująca: egzamin	Wykład; indywidualna lektura, analiza tekstów w trakcie ćwiczeń;
	Umiejętności 1	Odniesienie do W1; ćw. 1-15	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, kolokwium; Ocena podsumowująca: egzamin	Wykład; analiza tekstów w trakcie ćwiczeń;
	Umiejętności 2,3,4	Odniesienie do ćw. 1-15	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, kolokwium; Ocena podsumowująca: egzamin	Lektura i interpretacja średniowiecznych tekstów filozoficznych;
	Kompetencje 1,3	Odniesienie do W1-15; ćw. 1-15	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, Ocena podsumowująca: egzamin	Wykład; lektura tekstów, dyskusja w grupie ćwiczeniowej
	Kompetencje 2	Odniesienie do W2-15; ćw. 2-15	Ocena formująca: ocena aktywności podczas zajęć, Ocena podsumowująca: egzamin	Wykład; dyskusja w grupie ćwiczeniowej
Całkowity nakład pracy studenta potrzebny do osiągnięcia założonych efektów w godzinach oraz punktach ECTS	Aktywność	Liczba godzin/nakład pracy studenta		
	Wykład	30 godz.		
	Ćwiczenia	30 godz.		
	Przygotowanie do ćwiczeń	60 godz.		
	Udział w konsultacjach	10 godz.		
	Przygotowanie do egzaminu	30 godz.		
	SUMA GODZIN	160		
LICZBA PUNKTÓW ECTS	7			
Język wykładowy	Polski			
Literatura	<p>Literatura podstawowa:</p> <p>A/ wykłady i egzamin:</p> <p>1. Podręczniki (do wyboru):</p> <p>Böhner Ph., Gilson E., <i>Historia filozofii chrześcijańskiej</i>, tłum. S. Stomma, Warszawa 1962.</p>			

Gilson E., *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, przeł. S. Zalewski, Warszawa 1987.
Kuksewicz Z., *Zarys filozofii średniowiecznej*, t. I, Warszawa 1973.

2. Opracowania ogólne:

Copleston F., *Historia filozofii*, t. II, tłum. S. Zalewski, Warszawa 2000.
Heinzmann R., *Filozofia średniowiecza*, tłum. P. Domański, Kęty 1999.
Historia filozofii średniowiecznej, red. J. Legowicz, Warszawa 1980.
Swieżawski S., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa-Wrocław 2002.

3. Opracowania szczegółowe (do egzaminu obowiązuje jedna, wybrana przez studenta pozycja):

Chenu M. D., *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1974.
Evans G. R., *Filozofia i teologia w Średniowieczu*, Kraków 1996, s. 140-170.
Gilson E., *Wprowadzenie do nauki św. Augustyna*, tł. Z. Jakimiak, Warszawa 1953.
Kurdziałek M., *Średniowiecze w poszukiwaniu równowagi między arystotelizmem a platonizmem*, Lublin 1996.
Seńko W., *Jak rozumieć filozofię średniowieczną*, Kęty 2001.
Swieżawski S., *Święty Tomasz na nowo odczytany*, Kraków 1983
Wielgus S., *Z badań nad średniowieczem*, Lublin 1995.

B/ ćwiczenia:

I. Teksty źródłowe

Abelard Pierre (Piotr Abelard), *Rozprawy*, przeł. L. Jachimowicz, Warszawa 1969
Abelard Pierre (Piotr Abelard), *Pisma teologiczne*, przeł. L. Jachimowicz, Warszawa 1970
Abelard Pierre (Piotr Abelard), *Historia moich niedoli i inne listy*, przeł. L. Jachimowicz, „PAX”, Warszawa 1993
Albert Wielki, *O piętnastu problemach filozoficzno-teologicznych*, przeł. A. Roślan, Wydawnictwo św. Tomasza z Akwinu, Warszawa 2003
Al-Farabi, *Państwo doskonałe*, Polityka, Warszawa 1967
Anselm of Canterbury (Anzelm z Canterbury), *Monologion*, przeł. L. Kuczyński, Kęty 2007
Anselm of Canterbury (Anzelm z Canterbury), *Proslogion*, przeł. L. Kuczyński, Kęty 2007
Augustyn, *Dialogi i pisma filozoficzne*, opr. W. Borowicz, Warszawa, 1954
Augustyn, *De doctrina Christiana*, przeł. J. Sulowski, Warszawa, 1989
Augustyn, *Dialogi filozoficzne*, tłum. A. Świderkówna, Wydawnictwo Znak, Kraków 2001
Augustyn, *Przeciw akademikom*, przeł. K. Augustyniak, WAM, Kraków 2007
Avicenna, *Księga wiedzy*, przeł. B. Składanek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974
Bacon Roger, *Dzieło większe*, tłum. T. Włodarczyk, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2006
Boecjusz Anicjusz Manliusz Sewerynus , *O pocieszeniu jakie daje filozofia*, przeł. G. Kurylewicz, M. Antczak, Kęty 2006
Boecjusz Anicjusz Manliusz Sewerynus, *Traktaty teologiczne*, przeł. A. Kijewska, R. Bielak, Kęty 2007
Boethius Dacus (Boecjusz z Dacji), *O Dobru Najwyższym, czyli O życiu filozofa i inne pisma*, przeł. L. Regner, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990
Boethius Dacus (Boecjusz z Dacji), *O wieczności świata, O Dobru Najwyższym, O snach, O poznaniu rozumowym*, przeł. W. Seńko, Kęty 2009
Bonawentura, *O wiedzy Chrystusa. O tajemnicy Trójcy*, przeł. M.

	<p>Olszewski, Kęty 2006</p> <p>Bonawentura, <i>Pisma ascetyczno-mistyczne</i>, Warszawa 1984</p> <p>Dunst Scotus Johannes (Jan Dunst Szkot), <i>Traktat o Pierwszej Zasadzie</i>, przeł. T. Włodarczyk, PIW, Warszawa 1988</p> <p>Eckhart Johannes Meister (Mistrz Jan Eckhart), <i>Kazania i traktaty</i>, przeł. J. Prokopiuk, „PAX”, Warszawa 1988</p> <p>Eriugena Johannes Scotus (Jan Szkot Eriugena), <i>Periphyseon</i>, przeł. A. Kijewska, Kęty 2009</p> <p>Klemens Aleksandryjski, <i>Kobierce zapisków filozoficznych dotyczących prawdziwej wiedzy</i>, t. I, przeł. J. Niemirska-Pliszczyńska, „PAX”, Warszawa 1994</p> <p>Klemens Aleksandryjski, <i>Kobierce zapisków filozoficznych dotyczących prawdziwej wiedzy</i>, t. II, przeł. J. Niemirska-Pliszczyńska, „PAX”, Warszawa 1994</p> <p>Nicolaus Cusanus (Mikołaj z Kuzy), <i>Laik o umyśle</i>, przeł. A. Kijewska Kęty 2008</p> <p>Nicolaus Cusanus (Mikołaj z Kuzy), <i>O oświeconej niewiedzy</i>, przeł. I. Kania, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997</p> <p>Orygenes, <i>O zasadach</i>, przeł. S. Kalinkowski, WAM, Kraków 1996</p> <p>Tertullianus Quintus Septimius Florens (Tertulian), <i>Przeciw Marcjonowi</i>, przeł. S. Ryznar, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1994</p> <p>Theodericus Carnotensis (Teodoryk z Chartres), <i>Traktat o dziełach sześciu dni</i>, przeł. S. Bafia, WN PAT, Kraków 2006</p> <p>Tomasz z Akwinu, <i>Dzieła wybrane</i>, opr. J. Salij, Wydawnictwo „Antyk”, Kęty 1999</p> <p>Tomasz z Akwinu, <i>Traktat o człowieku</i>, opr. S. Swieżawski, Kęty 2000</p> <p>Tomasz z Akwinu, <i>Byt i istota</i>, przeł. W. Seńko, Kęty 2009</p> <p>William of Ockham (Wilhelm Ockham), <i>Suma logiczna</i>, przeł. T. Włodarczyk, Warszawa 1971</p> <p>William of Ockham (Wilhelm Ockham), <i>Traktat o predestynacji</i>, tłum. M. Karas, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2007</p> <p>II. Opracowania, komentarze i zbiory tekstów</p> <p>Aduszkiewicz A., Gogacz M., (red.) , <i>Awicenna i średniowieczna filozofia arabska</i>, ATK, Warszawa 1983</p> <p>Aduszkiewicz A., <i>Od scholastyki do ontologii: dwa studia</i>, Polska Akademia Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa 1995</p> <p>Bańka J., <i>Mikołaj z Kuzy: agnostycyzm filozoficzny a etyka prostomyślności</i>, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003</p> <p>Bartoś T., <i>Metafizyczny pejzaż: świat według Tomasza z Akwinu</i>, Homini, Kraków 2006</p> <p>Brown P., <i>Augustyn z Hippony</i>, przeł. W. Radwański, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993</p> <p>Burlikowski B., <i>Anzelma z Aosty próba racjonalizacji wiary</i>, Warszawa 1971</p> <p>Chadwick H., <i>Augustyn</i>, przeł. T. Szafrński, Prószyński i S-ka, Warszawa 2000</p> <p>Copleston F., <i>Historia filozofii</i>, t. II, przeł. S. Zalewski, Warszawa 2004</p> <p>Copleston F., <i>Historia filozofii</i>, t. III, przeł. S. Zalewski, Warszawa 2004</p> <p>Crouzel H., <i>Orygenes</i>, przeł. J. Margański, Homini, Kraków 2004</p> <p>Cyciura P., <i>Święty Tomasz z Akwinu a platonizm: metafizyka a teoria poznania</i>, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2008</p> <p>Dawidowski W., <i>Święty Augustyn</i>, WAM, Kraków 2005</p> <p>Doni R., <i>Święty Augustyn: poszukiwanie prawdy: biografia</i>, przeł. L. Rodziewicz, Wydawnictwo M, Kraków 2003</p> <p>Fossier F., <i>Ludzie średniowiecza</i>, tł. A. Czupa, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009</p> <p>Frank D. H., Leaman O., <i>Historia filozofii żydowskiej</i>, przeł. P. Sajdek, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009</p> <p>Frankowska-Terlecka M., (opr.), <i>Wszystko to ze zdziwienia: antologia tekstów filozoficznych z XII wieku</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006</p>
--	--

- Gilson E., *Wprowadzenie do nauki świętego Augustyna*, przeł. Z. Jakimiak, „PAX”, Warszawa 1953
- Gilson E., *Heloiza i Abelard: średniowieczne początki humanizmu*, przeł. A. Posiad, „PAX”, Warszawa 2000
- Gilson E., *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. J. Rybałt, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1958
- Gilson E., *Elementy filozofii chrześcijańskiej*, przeł. T. Górski, „PAX”, Warszawa 1965
- Gilson E., *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, przeł. S. Zalewski, „PAX”, Warszawa 1966
- Gilson E., *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, przeł. J. Rybałta, „PAX”, Warszawa 1998
- Gilson E., *Byt i istota*, przeł. D. Eska, „PAX”, Warszawa 2006
- Grzesik T., *Anzelm z Canterbury*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2004
- Heinzmann R., *Filozofia średniowiecza*, przeł. P. Domański, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 1999
- Jaeger W., *Humanizm i teologia*, przeł. S. Zalewski, „PAX”, Warszawa 1957
- Jung-Palczewska E., (opr.), *Wszystko to ze zdziwienia. Antologia tekstów filozoficznych z XIV wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000
- Kijas Z., *Święty Bonawentura*, WAM, Kraków 2002
- Kijewska A., *Neoplatonizm Jana Szkota Eriugeny: podmiotowe warunki doświadczenia mistycznego w tradycji neoplatońskiej*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994
- Kijewska A., *Eriugena*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2005
- Kijewska A., *Święty Augustyn*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2007
- Kijewska A., *Mikołaj Kuzańczyk*, WAM, Kraków 2009
- Koszałko M., *Indywiduum i jednostkowanie: analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota*, KUL, Lublin 2003
- Krauze-Błachowicz K., (opr.), *Wszystko to ze zdziwienia. Antologia tekstów filozoficznych z XIII wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002
- Kuksewicz Z., *Awerroizm łaciński trzynastego wieku. Nonkonformistyczny obraz świata i człowieka w średniowieczu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe Warszawa 1971
- Kuksewicz Z., *Zarys filozofii średniowiecznej. Filozofia bizantyjska, krajów zakaukaskich, słowiańska, arabska i żydowska*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982
- Kurdziałek M., (red.), *Średniowiecze w poszukiwaniu równowagi między arystotelizmem a platonizmem : studia i artykuły*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1996
- Le Goff J., (red.), *Człowiek średniowiecza*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Oficyna Wydawnicza VOLUMEN, Warszawa 2000
- Le Goff J., *W poszukiwaniu średniowiecza*, przeł. M. Żurowska, Czytelnik, Warszawa 2005
- Le Goff J., Schlegel J.-L., *O średniowieczu*, przeł. M. Ochab, Oficyna Naukowa, Warszawa 2007
- Łagosz M., *Brzytwa Ockhama a wykazywanie nieistnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002
- Mazurkiewicz R., (opr.), *Zrozumieć średniowiecze*, Biblos, Tarnów 1994
- Mrozek A., *Średniowieczna filozofia arabska*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967
- Ochman J., *Średniowieczna filozofia żydowska*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 1995
- Palacz R., *Abelard*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966
- Palacz R., *Ockham*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1982
- Pietras H., *Orygenes*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 2001
- Piórczyński J., *Mistrz Eckhart: mistyka jako filozofia*, Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, Leopoldinum, Wrocław 1997
- Pomian K., *Drogi kultury europejskiej: trzy studia*, Polska Akademia

	<p>Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa 1996</p> <p>Seńko W., <i>Jak rozumieć filozofię średniowieczną</i>, Wydawnictwo ANTYK, Kęty 2001</p> <p>Simon H., M., <i>Filozofia żydowska</i>, przeł. T. G. Pszczołkowski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990</p> <p>Starnawski J., <i>Średniowiecze</i>, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989</p> <p>Steenberghen Van F., <i>Filozofia w wieku XIII</i>, Wydawnictwo KUL, przeł. E. I. Zieliński, Lublin 2005</p> <p>Swieżawski S., <i>Między średniowieczem a czasami nowymi: sylwetki myślicieli XV wieku</i>, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 1983</p> <p>Swieżawski S., <i>Święty Tomasz na nowo odczytany</i>, W drodze, Poznań 1995</p> <p>Swieżawski S., <i>Przebłyśki nadchodzącej epoki</i>, Biblioteka „Więzi”, Warszawa 1998</p> <p>Swieżawski S., <i>Studia z myśli późnego średniowiecza</i>, Aletheia, Warszawa 1998</p> <p>Swieżawski S., <i>Byt: zagadnienia metafizyki tomistycznej</i>, Znak, Kraków 1999</p> <p>Swieżawski S., <i>Człowiek średniowieczny</i>, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1999</p> <p>Swieżawski S., <i>Dzieje europejskiej filozofii klasycznej</i>, Warszawa-Wrocław 2000</p> <p>Tyburski W., Wachowiak A., Wiśniewski R., (red.), <i>Historia filozofii i etyki do współczesności. Źródła i komentarze</i>, Toruń 2002</p> <p>Turek W., (opr.), <i>Tertulian</i>, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 2001</p> <p>Weinfeld S., <i>Awicenna</i>, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1985</p> <p>Weisheipl J. A., <i>Tomasz z Akwinu: życie, myśl i dzieło</i>, Poznań 1985</p> <p>Zajączkowski A., (red.), <i>Awicenna. Abu Ali Ibn Sina</i>, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1953</p> <p>Zieliński A., <i>Opat krzyżowców - święty Bernard</i>, Bellona, Warszawa 2005</p>
Podpis koordynatora przedmiotu	
Podpis kierownika jednostki	